

KRONIKA, REFERATI IN KRITIKE.

Kr. etnografski muzej v Ljubljani, njega zgodovina, delo, načrti in potrebe.

Bivši »kranjski deželni muzej Rudolfinum«, preden je postal po ujedinjenju Narodni muzej v Ljubljani, je pač že imel med drugim tudi nalogo gojiti narodopisje in zbirati narodopisni material v svojo zbirko, vendar je odločil narodopisju eno samo dvoravno v poslopju, v katerem je tekom sto let svojega obstanka nabral nekaj blaga, s katerim pa niti narodopisni položaj Slovencev v Evropi še ni bil izčrpno prikazan. Bodisi, da se je moral muzej pod Avstrijo omejiti le na raziskavanja v okviru bivše Kranjske in ne na etnografsko zaokroženi teritorij jezikovnih meja Slovenije, bodisi da med uradniki muzeja nikoli ni bilo poklicnih etnografov — etnografska zbirka se je tako počasi zaokroževala, da je ob meji stoletja doživela ostro kritiko v Z. f. ö. V. in da se v »Slovanu« l. 1906. J. Wester jako energično zavzema za samostojen narodopisni muzej v Ljubljani, ki da bi bil velepotraben spričo bogastva našega narodopisnega materiala, ki pa da vsled napredujoče civilizacije s severa in zapada žal tako urno izumira.

Šele po ujedinjenju je bil storjen prvi korak v tej smeri. Dne 21. julija 1921 se je z reš. min. sveta in aktom min. prosvete U. Br. 1481. ustanovil v okvirju pokrajinskega muzeja v Ljubljani samostojen »Etnografski institut« in za njega šefa postavil dr. Niko Zupanič. Leta 1923. je ta institut postal samostojen »Kr. etnografski muzej v Ljubljani«, njega ravnatelj dr. Niko Zupanič. Delokrog muzeja

se je tako avtomatično mogel razširiti na etnografsko zaokroženi teritorij Slovenije v prvi, vse jugoslovanske države v drugi vrsti. V juliju l. 1924. je muzej pridobil asistenta (dr. Stanko Vurnik), po poklicu umetnostnega zgodovinarja, ki se je koj posvetil ljudski umetnosti in etnografiji in še isto leto tudi vseh del mehničnega značaja zmožnega preparatorja (Drago Vahtar).

Etnografski muzej je koj začel z delom, da nadomesti zamudo prejšnjih časov, zakaj slovensko etnografsko in ljudskoumetnostno delo je dotlej le malo napredovalo; če izvzamemo Štrekljevo delo za narodne pesmi in par bornih razprav o panjih, nošah in vezeninah ter hišah, dalje Sičeva delo na tem polju, je s tem domalega obsežno vse, kar se je dotlej storilo za etnografijo pri nas. Jasno, da nas je zunanji svet v svojih monumentalnih etnografskih delih po vsem tem tako malo ali nič upošteval, saj niti najpotrebnejših virov in podatkov ni o nas imel!

Za podlago delu si je muzej najprej nabavil strokovno knjižnico s fundamentalnimi deli svoje stroke, stopil v znanstvene in informativne stike z domačimi interesenti, in s tu- in inozemskimi institucijami s podobnim interesom ustvaril pismeno komunikacijo. Dalje je prevzel v letih 1924. in 1925. od Narodnega muzeja v last 3502 razstavna predmeta narodopisnega značaja, jih inventariziral in jim po možnosti dognal provenienco, starost itd.

in jel nakupovati nadaljne potrebne predmete za zbirko vočigled zastavljenih si, obširne naloge: ponazoriti v svoji zbirki slovenski in jugoslovanski narodni živelj v etnografskem in antropološkem ter ljudskoumetnostnem pogledu.

Naj sledi v naslednjem podrobni pregled stanja, potreb in dela etnografskega muzeja na polju posameznih delovnih panog.

1. Za proučavanje ljudske arhitekture, raziskavanje strukture vasi in naselbin ter dvorov na jezikovnem ozemlju Slovenije ter za zbiranje literarnih in zgodovinskih tozadevnih virov se je do ustanovitve etnografskega muzeja jako malo, skoro nič storilo. Etnografski muzej je prevzel od narodnega muzeja rekonstruirano gorenjsko ognjišče, rudimente gorenjske hiše in kamre ter nekaj mobilijarja s pečjo in 50 fotografij in diapozitivov hiš. Treba je bilo najprej zbrati vso literaturo o slovenski kmečki hiši, raztreseno po raznih nemških strokovnih knjigah (Z. f. A., Z. f. ö. V., Das Bauernhaus in Oe.-Ung.) in ekscerpirati maloštevilne domače vire (MMV. f. K., MHV. f. K., IMD, Carniola, ČZN, Valvasor, Hacquet itd.) in potem iti sistematično na delo za proučavanje danes ohranjenega materiala. V dveh dovoljenih, zelo kratkih studijskih potovanjih po okroglo teden dni sta ravnatelj in asistent obšla Belokrajino od Semiča in Črnomlja do Adlešičev-Podzemlja, asistent pa je o prostem času risal tlorise in fotografiral hiše in dvore po Dolenjskem in Gorenjskem. Zahvaliti se treba tu arh. prof. R. Kregarju, ki je muzeju prepustil lepo zbirko fotografij slovenskih hiš iz vseh delov Slovenije, nad 380 kosov, ki je znatno izpolnila muzejsko zbirko. Zato razpolaga muzej s približno tisočosemsto fotografijami slovenskih hiš, dvorov in

vasi. Treba se tu zahvaliti tudi prof. P. Zmitku za podarjeni načrt in model tipične bizeljske hiše. Z dosedaj nabranim materialom je mogoče pričeti studij stila in zgodovinskega razvoja slovenske ljudske arhitekture (obenem s cerkveno vred, za katero je muzej nudit mnogo materiala in podatkov konservator dr. F. Stele, za kar naj mu bo tu izrečena topla zahvala). O ljudski hiši na Slovenskem namerava muzej izdati v ugodnejših časih obširno, ilustrirano knjižno delo po vzorcu modernih čeških, ruskih in nemških izdaj. V načrtih muzeja za najbližji čas je osnovanje posebnega oddelka v zbirki, ki bo imel naslov »Ljudska arhitektura« in kjer se bodo po vzorcu večjih evropskih etnografskih muzejev zbrali vsi karakterni modeli tipov slovenskih hiš, razstavili obenem s tlorisi in narisi vred ter se vzporedili z glavnimi tipi evropske ljudske arhitekture. Taka razstava bi imela pomen prikazanja slovenske ljudske arhitekture v krogu sosednje, evropske; iz tako zasnovanega prikaza bi se čitljivo dale ponazoriti naše gradbene posebnosti in skupnosti sosedji, taka razstava bi bila visokega znanstvenega pomena ne samo za Slovence, nego za vso srednjeevropsko etnografijo.

Nadaljevanje tega gori opisanega dela in vpostavitve arhitekturnega oddelka pa zahteva dvojce: denarja za studijska potovanja in fotografski ter risarski material, za napravo modelov in prostora za razstavo. Glede tega prostora, ki je zaenkrat ena izmed najnujnejših potreb etnografskega muzeja, so se storili v zadnjih treh letih mnogi koraki pri pokrajinski in centralni vladi. Narodni muzej je odločno premajhen postal i sam za svoje ambicije, v njega poslopju se etnografski muzej ne more dovoljno razširiti. V

najboljšem primeru bi po sporazumu z Narodnim muzejem pridobil etnografski dvoje hodnikov za svojo razstavo. Hodnika bi bilo treba adaptirati; tozadevna postavka je že vstavljena v novi proračunski predlog za l. 1927./28. Točka budgetne dotacije, iz katere bi bilo nujno treba zidati za etnografski muzej v Ljubljani novo, posebno stavbo, pa je zaenkrat še mrtva točka, preko katere ni mogoče dalje, dokler vlada ne bo našla poti, da z višjo dotacijo bolje podpre delo etnografskega muzeja.

2. Kar se tiče prikazanja slovenskega kmečkega mobilijarja v zbirki, je etnografski muzej prevzel lepo število skrinj iz XVII. do srede XIX. stol. iz Koroške, Gorenjske, Dolenjske in Belokranjske, žal pa nobene goriško-pri-morske (le fotografije od teh si je etnografski muzej nabavil po zaslugi prof. M. Sternena). Omari hrani etnografski muzej le dve, mizo le eno (gorenjska), pet stolov in nekaj zibelk, dalje majhno zbirko kolovratov in preslic, pa lepo število izrezljanih koželi, ki se bodo, ko dobi muzej dovoljen prostor, dostojno razstavile v posebni vitrini. Kmečka figuralna plastika (bohki, martre) je slabo zastopana, treba jo bo razvojno prikazati od srednjeveških sklepnikov dalje preko renesanse v barok in »Marije Terezije rokoko«. Muzej premore lepo zbirko modelov za mali kruhek. Dal je v mavcu napraviti pozitivne in bo te z lesenimi negativni vred razstavil v nameravanim oddelku »Slovenska ljudska plastika in pohištvo ter plastična obrt«. Zraven bo lepa zbirka majolik, pičla četica namizne posode in pečnic, kotiček z železno dekorativno obrtjo: nagrobni križi — zanimiva studijska panoga zase, dalje ograje, ključavnice in svetila ter modeli orodja. Prof. K. Grebenc je mu-

zeju ponudil v nakup svojo narodopisno in ljudskometnoobrtno zbirko, ki bi znatno izpopolnila plastični oddelek. Žal je moral etnografski muzej vsled denarnih težkoč zaenkrat resignirati na ta nakup, storiti pa treba vse, da ta, v nekih ozirih popolna in urejena zbirka ostane v Ljubljani in se ne raztrese. Zopet pomanjkanje denarja torej in prostora, kakor pri točki 1.

3. Kar se tiče noš, je prevzeto število oblečenih manekinov v etnografski dvorani gotovo premajhno za pomenitev »slovenske narodne noše«. Tam stoji v eni sami vitrini deset noš: Gorenjec in Gorenjka, Ratečan in Ratečanka, Gorenjka s pečo, Nostranjka, belokranjska nevesta in Poljanka ter Bojanec in Bojanka. Pogrešamo: ziljski, mežiški tip z linško in šentviško varianto pokrival, bohinsko-rovrtarski in podkorenjsko-kranjskogorski tip, blejsko-kamnogoriško-ravdljiški tip, dolenske variante in Belokrajino, Štajersko, Trst-okolico, Barkovlje, severno Istro, Vipavsko, Tolmin, Prekmurje. Poleg tega so mogoče rekonstrukcije srednjeveških, renesančnih in baročnih noš, ki jih ima muzej v svojem načrtu, kakor hitro bodo ostali, mlajši tipi v svojih lokalnih variantah nabavljeni in prikazani. Literatura o slovenskih nošah in zgodovina ter slike so zbrane, sčasoma se bo pripravila izdaja »Slovenskih noš«. Da odpomore etnografski muzej absolutnemu pomanjkanju ostalih jugoslovanskih noš, je dokupil vezene srbske in dalmatinske noše in nekaj vezenin, kar je deloma poceni oskrbel antikvar hodža Ali Numan iz Skoplja. Muzej je mogel urediti in fotografirati zbirko avb in peč, ki so zadostno zastopane in često lokalizirane in datirane iz konca XVIII. do konca XIX. stol. (Gorenjska, Dolenjska, Belokra-

jina do Kolpe), vendar je moral dokupiti za primero še tržaško-okoliške vezenine. Zaenkrat ima muzej od primorske noše le še slike, pogaja pa se za dvoje kostumov kakor tudi za koroške in prekmurske noše. Depoji hranijo lepo število vezenskih primerov, za katerih razstavo pa zopet ni prostora, kakor tudi ne denarja za drage ziljske in primorske noše, ki jih živih ni več, pa se ostanki hranijo v zasebnih rodbinah kot dragocenost. Etnografski muzej si je nabavil vsaj vse fotografije noš.

4. Slovensko ljudsko slikarstvo je primeroma dobro zastopano z W. Šmidovo zbirko poslikanih panjevih končnic. Depoji hranijo še mnogo tega materiala, ki se bo razstavil brž ko bo prostor. Etnografski muzej jih je tudi novih dokupil, da bo zbirka tem večja — to je posebna slovenska specialiteta, ki je povzročala pred leti na neki švicarski razstavi svetovno zanimanje. Tudi slike na steklo so se pripravile za razstavo in nanovo popravile in uredile ter dokupovale; muzej si je sestavil mapo, v katero zbira kmečke ornamente in ima lepo število fotografij votivnih in požarnih fresk. Pripravlja se o slov. ljudskem slikarstvu zgodovinsko stilistična izdaja in poseben oddelek v razstavi — ko bo denar in prostor na razpolago.

5. Eksotični oddelek (Amerika, Afrika, Azija) bi se dal primerno urediti, če bi bil prostor. Tako so razne kitajske, egiptovske in indijske kuriozitetne natrane v treh omarah. Etnografski muzej je dokupil novih predmetov in bo uredil lasten izvenevropski narodopisni kot, v katerem se bo razstavilo še ono blago, ki radi nedostatka prostora čaka v shrambi. Potem bo poleg i zbirka egiptovske in kitajske male figuralne plastike, par noš in slikarij.

6. Zbrana je literatura; o narodni pesmi, o epičnem blagu in vražah, o kmečkem zdravstvu, zasleduje se in zbira še živeči material.

7. Za velevažno panogo ljudske glasbe se do nastopa etnografskega muzeja ni storilo prav nič. Etnografski muzej si je po vzorcu zagrebškega in beograjskega etnografskega muzeja omislil povzemni in reproduktivni fonograf in nabral nekaj desetoric pesmi na valjih, med njimi harmonski in ritmično zelo komplicirane južno-belokranjske ter dragocen primerek belokranjskega »naricanja«. Nakupile so se tudi večje zbirke zapiskov ljudskih melodij in muzeju je skoro zagotovljena i velika zbirka pesmi, ki so se zbrale svoj čas na iniciativo bivše avstrijske vlade pod predsednikom naravnega odbora dr. M. Murkom; sedaj jih hrani Glasbena Matica v Ljubljani. Etnografski muzej namerava zbrati strokoven odbor, ki bi pesmi redigiral, dopolnil in v strokovni obliki izdal.

*

Denarja in pa prostora je treba v prvi vrsti, če naj se delo etnografskega muzeja razmahne do zaželene in skrajno potrebne mere. Natrana, nepregledna zbirka v narodopisni dvorani mora dobiti večji prostor z več oddelki. Državna dotacija je zelo majhna, giblje se med 45.000 in 50.000 Din letno, dočim dobivata zagrebški in beograjski etnografski muzej letno po par stotisoč dinarjev dotacije.

Tako pičlo odmerjena dotacija ne more znatno pospešiti muzejskega dela, saj ne zadostuje niti za nakupe predmetov za zbirko, za napravo manequinov in modelov hiš, za fotografski, fonografski in risarski material, kaj šele za drage nove steklene vitrine ali adaptacije prostorov! Kriti pa je treba iz nje tudi pisarniške in manipu-

lativne stroške, vodovod in kurjavo ter luč!

V letošnjem proračunskem predlogu za l. 1927./28. se je ravnateljstvo energično zavzelo za znatno zvišanje dotacije, sklicujoč se na vsote, ki jih prejemajo drugi etnografski muzeji v državi.

Velik korak naprej v etnografskem delu pri nas pomeni omogočenje lista »Etnolog«, ki mora postati matica etnografskega, antropološkega in umetnostnofolklornega dela pri nas.

*

Naj sledi v naslednjem še pregled novih pridobitev etnografskega muzeja za zbirko od l. 1924. dalje. V letu 1924. je etnografski muzej nabavil 38. številik modelov orodja in male lesene plastike iz Belokrajine, delo šolskih otrok v starosti 11—12 let, izvršeno v l. 1921. do 1924. So to kolovrati, cajnice, krošne, vozovi, tkalice, vitljeni, tralje, dvokolnice, korbačišča, sani, grablje, tukače, vrašek, trlice, pérače, raki, jarmički, brane, vretenca, tički, člov. figure... Kupljen je dalje ralican belokranjski ženski zimski kožuh z rdečo, rmeno in zeleno vezeno (Bara Kuzmič, Podbrezje 2), ki se bo razstavil z manequinom; iz Giontinijeve zapuščine je kupljen rdečesvilen gorenjski dežnik s koščeno kljuko (roko). Kupil se je usnjen, s cinom vdelan pas, sklepanec iz Cerkelj (A. Gartner) ter zlatobrokaten ženski modrček z rdečo-zeleno srebrnimi rožami in žametastimi našivi (A. Gartner), kupile so se srebrne belokranjske »koralde« (Jak. Kure, Zagozdac), dvoje modrčkov, eden zlatobrokaten, drugi iz modre vzorčne svile iz Ježice pri Ljubljani, stara ca 100 let (J. Putrih, Ljubljana). Dalje štajerska pastirska zveglja iz 19 piščalk (Sv. Bolfenk, Štaj.). Leta 1925. je muzej nakupil od S. Grgiča iz Trolokve v Dalmaciji 18 predmetov

dalmatinske ženske in moške noše ter ženskega nakita: »Rěčino« iz Zuva (1850), bronasto »spono« z biseri (Split), »kolajno« s srebrnimi krogli in tolarji (spl. kotar), »Venac«, obesek okrog deključjega vratu (istotam), »špijedo« iz Prolokve, verižičast obesek za žensko kapo, »kóščice«, školjkaste gumbe za žene, »nagubce«, vezene moške nogavice, térluce«, vezene, iz bele volne, »Naprave« iz čóje, »ačermo« iz splitskega kotarja, »sá-dak« za dekleta in žene iz Prolokve, kličkasto »pregljačo« iz Prolokve, ženske »kapčiče«, šibeniški »prsluk«, »kapo« in »opance«. — Na Miklavževem sejmu so se nakupili 16. predmeti iz lecta, Miklavži, parklji, srca, punčke itd. za darila otrokom, od dr. F. Mesesnela v Ljubljani 6 poslikanih panjevih končnic iz Trstenika na Gor.: 1. Trije kralji 1836., 2. Kristus, 3. Boj strelcev, 4. Stvarjenje luči, 5. Posl. sodba, 6. Kristus in Samaritanka. Kupila se je dalje kositrena svetiljka iz 18. stol. (Tržič), od hodže A. Numana iz Skoplja pa je muzej kupil: 1. tkan ženski pas iz Južne Srbije, 2. tkan in vezen ženski predpasnik iz Južne Srbije, 3. Nevestino srajco iz Orizarja (1870), 4. Pregača s cvotami in zlatimi bordurami, 5. Gunj, vezen iz Južne Srbije, 6. Nevestina srajca iz Krive Palanke, 80—100 let stara, 7. 4 pare rokavnih vezenin iz Južne Srbije, en par iz Bosne. —

Letos se je kupila pahljača iz slonove kosti in benečanskih čipk iz XVIII. stol., usnjen mehur za tobak, vezen, rezljan in figuralno ter rastlinski okrašen sodček iz Bele Krajine, 13 vzorcev češkoslovaških narodnih vezenin, ženski kožuh iz Kranjske gore nad sto let star (J. Cuznar, Kranjska gora) in zbirka indijanskega in afriškega orodja, orožja, opreme in glasbil, po številu 68 kosov (Ga. Naglas, Ljubljana).

Poleg tega je muzej nakupil, kakor že gori omenjeno, večje število zapiskov narodnih melodij ter fotografij noš in hiš.

Pri tej priliki naj ponovno apeliramo na Slovence, naj ne zanemarjajo svojih narodnih dolžnosti napram svojemu narodopisnemu muzeju. Ta muzej hrani ali bi moral hraniti v svoji razstavni zbirki vse tisto, kar je najpristnejše slovenskega. Že pred letom smo zaman naslovili v časopisih podoben apel na rojake, češ da muzej z odmerjenimi mu državnimi sredstvi pri najboljši volji ne more biti kos svoji veliki nalogi, ker so preskromna. Z njimi samo nikakor ni mogoče dostojno izpopolniti muzejske zbirke, da bi izčrpno prikazovala naš narodni živelj. Zato posnemajmo druge narode in druge države, kjer muzeji večinoma niso nastali iz državnih sredstev am-

pak po prostovoljnih darilih prijateljev folklorja. Nedavno smo dobili poročilo iz mladih baltijskih držav, da so osnovale v Dorpatu muzej z 12.000 objekti, katere vse je daroval narod. Čas bi bil, da bi nehali imeti narod samo v ustih, nego da bi Slovenci tudi kaj žrtvovali za svojo skupno stvar. Posnemajmo v tem oziru naše brate Bolgare, Srbe in Hrvate, ki so si postavili požrtvovalno lepe zbirke, ki napram tujcem reprezentirajo njih narodni živelj! Nikomur v korist ni predmet, ki trohni kje v podstrešni shrambi, namesto da bi bil vsemu svetu v korist razstavljen v muzeju! Ne zahtevajte od muzeja za narodopisne malenkosti horendnih cen, ne pojmuje muzeja kot trgovsko podjetje, nego kot narodno stvar, ki mora biti na srcu vsakemu zavednemu narodnjaku.

Niko Županič.

Ob petindvajsetletnem jubileju njegovega znanstvenega in javnega delovanja.

Dne 1. decembra l. 1926. je praznovaval petdesetletnico rojstva bivši ministar dr. Niko Županič, znan v političnem in še bolj v znanstvenem svetu po svojih zgodovinskih, etnoloških in antropoloških delih o Jugoslovanih. Zlasti Balkanski polotok je v etnološkem in antropološkem pogledu raziskaval vseskozi od paleolitskih časov do danes in si v to svrhu ustvaril potreben metodičen, lasten sistem na široki znanstveni bazi. Slovencem je po svojem prizadevanju omogočil lasten narodopisni muzej, ki pomeni prvi korak na polju sistematičnega etnografskega dela pri nas, če naj se popravi dosežanja stoletna zamuda, ki je vzrok, da Slovenci do pred par leti nismo mogli svetu pokazati še nobenega uvaževanja

Au vingt-cinquième anniversaire de son travail scientifique et public.

Le 1er décembre 1926 a célébré son cinquantième anniversaire l'ancien ministre Niko Županič, docteur ès lettres, connu dans le monde politique, et mieux encore dans le monde scientifique par ses travaux historiques, ethnologiques et anthropologiques sur les Yougoslaves. Il a exploré dans ses travaux surtout la Péninsule Balkanique des points de vue ethnologique et anthropologique depuis les temps paléolithes jusqu'aujourd'hui, et s'est créé dans ce but le système méthodique nécessaire. Par ses efforts il a procuré aux Sloènes un musée ethnographique à eux qui signifie le premier pas d'un travail ethnographique systématique chez nous, si on veut réparer le retard séculier qui est la